

OITS XXI ASR TIBBIYOT ILMINING DOLZARB MASALASI SIFATIDA

*Mardiyeva Guzal**Samarqand davlat tibbiyot universiteti*

Annotatsiya: Mamlakatimizda sog‘liqni saqlash sohasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Prezidentimizning ushbu sohani rivojlantirish, uni tubdan isloh qilishga qaratilgan qator farmon va qarorlari qabul qilindi. Bu borada birlamchi tibbiyot xizmati, shoshilinch va tez tibbiy yordam, ixtisoslashtirilgan tibbiy xizmat, xususiy tibbiyot, aholining reproduktiv salomatligini asrash kabi yo‘nalishlar ustuvor vazifa qilib belgilangan. Hozirda butun dunyo XXI-asr vabosi bo‘lgan OITS inson immunitet tizimining zaiflashuvi oqibatida yuzaga keluvchi kasallikdir. Bu dardning o‘ziga xos belgisi shundaki, OITS virusini yuqtirgan inson kasalliklarga qarshi himoyachisi bo‘lgan immunitetlarining zaiflashuvi oqibatida oddiy xastaliklarga ham dosh berolmay qoladi. Bu holatda yengil darajadagi bir shamollash ham insonni halok qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: OIV,OITS, epidemiya, yoshlar,narkomaniya, ruhiyat.

Barchaga ma‘lumki, 1-dekabr Xalqaro OITSGa qarshi kurashish kuni. Dunyoda aql bovar qilmas darajada ko‘payib borayotgan OITS kasalligiga chalinish bu xolni to‘xtatish bugunning eng muhim masalalaridan biri ekanini anglash va tushunish har bir fikrlovchi fuqarolarga taaluqlidir. Odamlarni bu ofatdan saqlashda asosiy e‘tiborni jamiyatimizning qadimdan odat bo‘lib kelgan sog‘lom turmush tarzini targ‘ib etish, xalqimiz tomonidan qoralangan illatlar (narkomaniya, foxishabozlik, ichkilikbozlik)ni tag-tomiri bilan yo‘qotish kabi masalalarga qaratish darkor.

Shu o‘rinda:OITS o‘z girdobiga ko‘proq o‘smirlar, yoshlarni qamrab olib, o‘limga olib kelishini; Bu hol ota-oanlarga tuzatib bo‘lmas ruhiy ta‘sir o‘tkazishini; Xalq xo‘jaligida eng samarali ishchilar soniga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi; Vatanimiz mudofaa quvvatining susayishiga; Kelib chiqishi, tibbiy, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy muammolar masshtabi bo‘yicha OITS epidemiyasini yadroviy falokatga tenglashtirish mumkin. (Rossiya Akademiyasi Prezidenti V.I.Pokrovskiy) Kelib, ketuvchi vabodan farqli o‘laroq OITS hech qachon ketmaydi, doimo qoladi. Ba‘zi mamlakatlar aholisi butunlay qirilib ketish xavfi bor. [“OITS kuzatuvchisi” ni AQSHda birinchi bor ochganlardan R.Gall] Hozirda insoniyat shunday global portlash yuz berganidan daxshatda. Biz buni sezmay qoldik. Hozirda planetamizda 5 mln inson ushbu virusni yuqtirgan bo‘lsa, natijada yaqin bir necha yil ichida millionlab kasallar paydo bo‘ladi. Insoniyat OITSning yangi epidemiyasi oldida turibdi va bu urushda insoniyat yutqazish xavfiga duch keldi. [OITS bilan kurash va uni oldini olish bo‘yicha VOZning global loyiha direktori D.Mann]

Ba'zi Afrika mamlakatlarida, kasalxonaga yotqizilganlarning 80 % ida OITVga antitelolar bo'lsa, kimdan bola tug'iladi? Tranzit reyslar, avtomobil haydovchilarining 33% infeksiya bilan zararlangan va ular virus tashuvchilardir. (Buyuk Britaniyaning Sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minot vazirligining bosh tib eksperti D. Edison):

-OIV kasalligining o'ziga xos epidemiologiyaga ega ekanligi;

-Kasallikni chaqiruvchi viruslarga ta'sir etuvchi davolash vositalarining topilmaganligi;

-Kasallik virusining odam organizmida butun hayoti davomida saqlanib qolishi va tashqi muhitga ajralib chiqish xususiyati mavjudligi;

-Kasallikni oldini olishga qodir bo'lgan vaktsinaning yo'qligi;

-Kasallik virusining yuqish xavfi yuqori hisoblangan xavfli guruhga mansub shaxslar bilan bog'lanishning qiyinligi;

-Davosi yo'qligi sababli kasallik virusini yuqtirgan shaxslarning o'limi bilan yakunlanishi; [Kh.K. Shodiev, K.R. Ahmedov, 2010]

OIV kasalligi epidemiyasini butunlay to'xtatib qoladigan tadbirlarni bugungi kunda ishlab chiqishning imkoni yo'qligi Orttirilgan immuntanqisligi virusi infeksiyasi bilan kasallanish holati birinchi marta 1987 yilda ro'yxatga olingan. Bugun esa yer yuzida xastalik qayd etilmagan mamlakat qolmadi. Bu kasallikning ko'payishi yoki kamayishi o'sha mamlakat aholisining turmush tarzi, hayot darajasiga bog'liq. Afrika qit'asi mamlakatlari kasallikning o'chog'i sanaladi. Chunki iqtisodiy nochor kun ko'rish, oziq-ovqat, toza ichimlik suvi yetishmasligi, shuningdek, nosog'lom turmush kechirish sababli odamlar kasallikka ko'p chalinadi Kelajak avlodning sog'lig'i va faoliyatini ishdan chiqishiga olib kelishi va buni hotirjamlik bilan kuzatish mumkin emasligini alohida ta'kidlamoqchiman. Orttirilgan immuntanqisligi virusi infeksiyasi bilan kasallanish holati birinchi marta 1987 yilda ro'yxatga olingan. Bugun esa yer yuzida xastalik qayd etilmagan mamlakat qolmadi. Bu kasallikning ko'payishi yoki kamayishi o'sha mamlakat aholisining turmush tarzi, hayot darajasiga bog'liq. Afrika qit'asi mamlakatlari kasallikning o'chog'i sanaladi. Chunki iqtisodiy nochor kun ko'rish, oziq-ovqat, toza ichimlik suvi yetishmasligi, shuningdek, nosog'lom turmush kechirish sababli odamlar kasallikka ko'p chalinadi. [OITS/OIV bo'yicha siyosiy deklaratsiya, 2006]

Savol tug'ilishi mumkin, nega unda bugun dunyoning eng boy, rivojlangan davlatlarida ham OITVga chalinganlar bor? Sababi, bu davlatlar aholisi, ayniqsa, yoshlari orasida axloqiy buzulqilik, ichkilikbozlik, giyohvandlikka ruju qo'yish holatlari kuchayib bormoqda. Respublikamizda orttirilgan immunitet tanqisligi kasalligiga qarshi kurashish borasida bir qator ishlar amalga oshirilyapti. Buning mazmun-mohiyati orttirilgan immuntanqisligi virusi infeksiyasiga qarshi kurashning yagona tizimini tashkil qilish, kasallikning oldini olish, aholini xastalikdan muhofaza qilish borasida olib borilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini yanada oshirishdan iborat.

O`zbekistonda OIV infeksiyasiga chalinganlar soni u qadar ko`p bo`lishiga qaramasdan, bu ko`rsatkich tez o`shish tendentsiyasiga ega. OIV infeksiyasi yuqishi holatlarining aksariyat qismi tomirga yuborish orqali narkotik qabul qiluvshilarga to`g`ri kelib, ularning asosiy qismini yoshlar tashkil etadi. Ularning ko`pchiligi xatarli harakatlarni amalga oshirish, masalan, bitta ignadan ko`pchilik bo`lib foydalanish, himoya qilinmagan jinsiy aloqaga kirishishdan toymaydi. [UNAIDS,2004]. Narkomaniyaga la`nat tamg`asi qo`yilishi yangi boshlovchilar tomonidan narkotik moddalar qabul qilinishining oldini oladi va infeksiya tarqalishini to`xtatishda yordam beradi.

Nima uchun OIV bilan kasallanganlarning ko`pchiligini yoshlar tashkil etadi? Ko`pchilik yoshlar ularga OIV/OITS dan himoyalanihga yordam beruvchi ma`lumotlar va xizmatlardan foydalanish imkoniga ega emaslar. Ko`pchilik yoshlar tijorat seks xizmatlaridan foydalanish xavfi to`g`risida ma`lumotga ega emaslar. Ko`pchilik yoshlar tomirga yuborish orqali narkotik qabul qilish va OIV xavfi o`rtasidagi o`zaro aloqa xususida ma`lumotga ega emaslar. Ko`pchilik yoshlar OIV infeksiyasiga ega bo`lgan narkomanlarni bir qarashda bilib olsa bo`ladi deb o`ylaydilar. Yoshlarning ko`pchiligi narkomanlar bilan himoya qilinmagan jinsiy aloqaga kirishish juda xavfli ekanligini bilmaydilar. Ko`pchilik yoshlar OIV/OITS masalalarini o`z do`stlari bilan muhokama qilishni noqulay hisoblaydilar (javob berganlarning to`rtidan biri), bu mavzuni o`z oila a`zolari bilan muhokama qilish yanada noqulay hisoblanadi (har o`ntadan biri).

Shu kungacha olimlar tomonidan orttirilgan immunitet tanqisligi sindromi (OITS) virusining uch xil yo'l bilan yuqishi aniqlangan. Jumladan:

- Jinsiy aloqa yo'li:
- geteroseksual,
- biseksual yoki gomoseksual yuqish yo'llari.

Bemorlarning immun sistemasi tekshirilib ko'rilganda T-limfotsitlarni (xelperlarni) soni keskin kamayib ketganligi aniqlangan. Kasallikni patogenezi va belgilari asosida bu xastalik "Orttirilgan immunitet tanqisligi sindromi" (OITS) deb nomlangan (sindrom priobritennogo immunodefitsita – SPID).1981 yilning may oyida Nyu-York shahrida 26 nafar gomoseksualist (besoqolboz)larda immunitet tanqisligiga moyil kasalliklardan "pnevmonsistli zotiljam" va "Kaposhi sarkomasi" aniqlangan. Olimlar bu kasallik besoqolbozlarda aniqlanganligini e'tiborga olib, sababini hayotiga oid alomatlar bilan bog'lashdi va shu yo'nalishda izlanishlar olib borildi. [P.M.Xaitov,2021,21]

Birinchi prezidentimiz Islom Karimov rahnamoligida mamlakatimizda aholiga tibbiy xizmat ko`rsatish sifatini oshirish, tibbiy madaniyatni yuksaltirish, yashash joylarining sanitariya holati, sifatli ichimlik suvi ta'minotini yaxshilashga qaratilayotgan doimiy e'tibor o`zining yuksak samaralarini berayotgani alohida

ta'kidlandi. Profilaktik chora-tadbirlar, targ'ibot va tushuntirish ishlari natijasida mamlakatimizda 1991 yilga nisbatan yuqumli kasalliklar bir necha barobar kamaydi.

Yurtimizda O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining Respublika OITSGa qarshi kurashish markazi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining OITSGa qarshi kurashish markazi, viloyatlar sog'liqni saqlash boshqarmalarining va Toshkent shahar sog'liqni saqlash bosh boshqarmasining OITSGa qarshi kurashish markazlari faoliyati tashkil qilindi. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining Respublika OITSGa qarshi kurashish markazi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining OITSGa qarshi kurashish markazi, viloyatlar sog'liqni saqlash boshqarmalarining va Toshkent shahar sog'liqni saqlash bosh boshqarmasining OITSGa qarshi kurashish markazlari (bundan buyon matnda OITSGa qarshi kurashish markazlari deb yuritiladi) OIV infeksiyasi profilaktikasi, OIV infeksiyasiga tashxis qo'yish va uni davolash bo'yicha aholiga ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam ko'rsatishni, shuningdek tibbiyot muassasalarini uslubiy jihatdan ta'minlash hamda ular faoliyatiga OIV infeksiyasi profilaktikasi, OIV infeksiyasiga tashxis qo'yish va uni davolashning zamonaviy usullarini joriy etishni amalga oshirish yo'lga qo'yilgan.[O'zb.res. qonuni,11-modda]

Xulosa: Xastalikning davosi topilib, muammo to'la bartaraf etilmagan ekan, mavzuga xulosa yasab, so'nggi nuqtani qo'yishga hali erta. Lekin OITSGa qarshi tashkil etilayotgan chora-tadbirlar bo'yicha mulohaza bildirish mavridi keldi, deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Tibbiy O'gitlar (Abu Ali Ibn Sino)
2. Immunologiya jurnal 2021(P.M.Xaitov) "XXI-asr tibbiyoti". 21-bet
3. Kh.K. Shodiev, K.R. Ahmedov. Teri va tanosil kasalliklari, 2010, Toshkent: Ibn Sino 40-42 bet. ISBN 4108170000 – 059 354(04) – 93.
4. OITS/OIV bo'yicha siyosiy deklaratsiya 2006 yil 2-iyundagi Bosh Assambleyasining 60/262 sonli qarori.
5. O'zbekiston Respublikasining inson immunitet tanqisligi virusi keltib chiqaradigan kasalliklar tarqalishiga qarshi kurashish to'g'risidagi qonuni. 2013, 7-iyun.
6. UNAIDS,2004
7. Gavhar Tursunova, IN THE EARLY STAGES OF RELOCATION POLICY FEATURES AND METHODS (The second half of the XIX century on the example of Syrdarya region), GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ) ISSN (E): 2347-6915 Vol. 9, Issue 12, Dec. (2021)
8. Kadyrova Gulchekhra, THE CONCEPT OF SOCIAL RISK IN THE VIRTUAL SPACE, CHARACTERISTICS OF ITS MANIFESTATION, Procedia of Theoretical and Applied Sciences Volume 13 Nov 2023 ISSN: 2795-5621 Available: <http://procedia.online/index.php/applied/index>.